

Az állami és nemzeti jelképek büntetőjogi védelme Európában

Criminal protection of state and national symbols in Europe

Tóth J. Zoltán

Prof. Dr., PhD, dékán, tanszékvezető, egyetemi tanár
Károli Gáspár Református Egyetem,
Állam- és Jogtudományi Kar
toth.zoltan@kre.hu

Absztrakt

Cél: Jelen tanulmány célja annak feltérképezése, hogy Európa országai védik-e a büntetőjog szintjén állami és/vagy nemzeti jelképeiket, büntetik-e az állami jelképek meggyalázóit, és ha igen, e védelem pontosan mely jelképekre terjed ki. Ennek megválaszolása segít annak a mélyebb kérdésnek a megértésében is, hogy mely európai országok tekintik olyan értéknek az állami (és nemzeti) jelképeket, hogy azok különböző jellegű megsértését az ultima ratioként szolgáló büntetőjogi büntetésekkel is szankcionálhatóvá teszik.

Módszertan: Ennek megállapítása érdekében összehasonlítottuk az összes olyan európai állam büntetőjogi szabályozását, amelyekben a büntetőjogi tényállások egy külön kódexként funkcionáló büntető törvénykönyv tárgyi hatálya alá esnek. A módszertani megalapozottság érdekében a különálló Btk.-val (és ezzel együtt kartális alkotmánnyal) nem rendelkező országokat (így az Egyesült Királyságot) kizártuk a vizsgálatból, azonban minden más európai ország szabályozását górcső alá vettük, amelyek földrajzilag (vagy ha földrajzilag nem is, mint például Ciprus vagy Örményország, akkor kulturálisan) Európához tartoznak.

Megállapítások: A kutatás eredményei kezdeti hipotézisünket cáfolták: a jogösszehasonlító vizsgálatból kiderült, hogy Európa országainak döntő többsége, több mint 70%-a védi valamilyen módon az állami (vagy nemzeti) jelképeit, és szűk kisebbségben vannak azon államok, amelyekben a szoros értelemben vett jelképgyalázás semmilyen büntetőjogi védelemben nem részesül.

A szerző a kéziratot magyar nyelven nyújtotta be. Benyújtás: 2024. 05. 28. Átdolgozás: 2024. 08. 15.
Elfogadás: 2024. 09. 17.

Érték: Mindez abban a tágabb kontextusban is figyelmet érdemel, amely Európában az alanyi emberi és alkotmányos jogként érvényesülő véleménynyilvánítási szabadság és a „közösségek méltóságának” nevezett alkotmányos érték között feszülő ellentét feloldásában jelenik meg: valójában a 21. század Európája (a nyugati országokat is beleértve) sem oldódott még el közösségi alapjaitól, és nemcsak alkotmányos szinten deklarálja az államiságot és az államot alkotó nemzet nemzeti identitását kifejező szimbólumokat, hanem azokat (többségében) büntetőjogi védelemben is részesíti.

Kulcsszavak: állami jelképek, nemzeti jelképek, jogösszehasonlítás, összehasonlító büntetőjog

Abstract

Aim: The aim of this study is to find out whether European countries protect their state and/or national symbols at the level of criminal law, whether they punish those who desecrate state symbols and, if so, exactly which symbols are protected. The answer to this question will also help us to understand the deeper question of which European countries consider state (and national) symbols to be of such value that various types of violations of them are punishable by criminal penalties as a last resort.

Methodology: In order to establish this, we compared the criminal law of all European countries in which criminal offences are covered by a criminal code that functions as a separate penal code. For methodological soundness, countries without a separate Penal Code (and thus without a cartel constitution) (such as the United Kingdom) were excluded from the analysis, but all other European countries that are geographically (or if not geographically, such as Cyprus or Armenia, then culturally) part of Europe were examined.

Findings: The results of the research disproved our initial hypothesis: the comparative study showed that the vast majority of European countries, more than 70%, protect their state (or national) symbols in some way, with a small minority of countries where there is no criminal law protection for the strict infringement of symbols.

Value: This is also worthy of attention in the broader context of resolving the conflict in Europe between freedom of expression as a human and constitutional right and the constitutional value of what we call “the dignity of communities”: in fact, the Europe of the 21st century (including the Western countries) has not yet departed from its community foundations and not only declares at constitutional level the symbols expressing the statehood and national identity of the nation that constitutes the state, but also (for the most part) protects them under criminal law.

Keywords: state symbols, national symbols, comparative law, comparative criminal law

A szólásszabadság korlátozhatósága a jelképgyalázzással szembeni fellépés érdekében

Az alkotmányos állami jelképek (ideértve a továbbiakban az alkotmányos védelemben részesített nemzeti jelképeket is) védelme a világ országait tekintve több szinten jelenhet meg. Függetlenül attól, hogy az alkotmány rendelkezik-e az állami jelképekről, azok (majdnem) minden országban megtalálhatók: azoknak van (legalább) zászlója, himnusza és címere, melyekkel kapcsolatban különböző jogágak jogszabályai tartalmazhatnak rendelkezéseket. E rendelkezések is rendkívül különfélék lehetnek, attól függően, hogy az adott országban milyen erős a természetes közösségi kohézió, avagy azt hogyan próbálják politikai alapon létrehozni. Az USA-ban például a hazafias érzelmek kifejezésére (és megteremtésére) szolgálnak az iskolai nap kezdetén tartott, zászló előtti napi fogadalmak (veds össze Kolstø, 2006), ugyanakkor a politikai vélemény tiszteltének (és a szólásszabadság kiemelt társadalmi értéknek tartásának) a jege, hogy a nemzeti jelképekkel kapcsolatos szólás (amíg az nem jelent „közvetlen és nyilvánvaló veszélyt” a társadalomra, azaz nem uszít gyűlöletre és erőszakos tettekre) nem büntethető.

Az állami jelképek meggyalázása (és ezen belül a gyakorlatban leggyakrabban előforduló esete, a zászlógyalázás) a politikai véleménynyilvánítás, azon belül is a politikai egyet nem értés egy formája, mely általában bármely állami jelkép (vagy specifikusan a zászló) által szimbolizált állammal szembeni ellenérzéseket, vagy egy konkrét, aktuális állami intézkedéssel szembeni tiltakozást jelent, és alapvetően a véleménynyilvánítás szabadságával áll összefüggésben (Duggal & Sridhar, 2006). A zászlóégetés, illetve a zászló vagy más jelképek egyéb módon való megszenteltelenítése a politikai, közéleti szólás körébe tartozó (országoként eltérően megengedett vagy tiltott) cselekmény. Az Egyesült Államokban mindenki által jól ismerten megengedett, mivel a politikai véleménynyilvánítás szabadságából – és az a mögött álló klasszikus liberális politikai filozófiai alapállásból – fakadóan fontosabb társadalmi érdek fűződik a gondolatok terjesztéséhez és a közvélemény befolyásolásának lehetőségéhez, mint a jelkép által megtestesített (de egy demokráciában lényegét tekintve is vitatható) eszmei tartalom védelméhez. E gondolatot mindazonáltal nem a politikai jogalkotás, hanem a bírói alkotmányos felülvizsgálat jogával is rendelkező Legfelsőbb Bíróság juttatta érvényre, több lépésben. A *Stromberg v. State*

of California ügyben¹ mindenekelőtt megteremtette annak lehetőségét, hogy az Első Alkotmánykiegészítés által védett szólásszabadság hatókörét a „konkrét beszédről” kiterjesztette a „szimbolikus beszédre” is. Jóval később, 1969-ben a *Street v. New York* ügyben² egy polgári jogi aktivista halála miatt amerikai zászlót égető állampolgárt szabálysértés jogcímén felelősségre vonó bírói ítéletet semmisített meg,³ de még nem érintve a politikai szólás és a zászlóégetés kapcsolatát és azok ütközésének alkotmányos szempontjait; majd a *Texas v. Johnson* ügyben⁴ konkrétan kimondta, hogy a zászlóégetést mint a politikai szólás eszközt szankcionáló állami törvény alkotmányellenes (Dorsen, 2000; Wood, 1989). Végül az amerikai kongresszus erre adott válaszaként született, szövetségi szintű Flag Protection Act 1989-et is megsemmisítette a *United States v. Eichman* ügyben,⁵ mellyel – általános szólásszabadságpárti gyakorlatából következően – a mai napig megszilárdította a politikai szólás védelmét a nemzeti vagy állami jelképek védelmével szemben (Dry, 1990; Darling, 2004; Dorsen, 2000).

Ezzel szemben Németországban 1990-ben a Német Szövetségi Alkotmánybíróság (Bundesverfassungsgericht) az egyazon napon meghozott ügynevezett német nemzeti zászló-ügyben⁶ és német nemzeti himnusz-ügyben⁷ alkotmányosnak ismerte el a nemzeti jelképek büntetőjogi védelmét, és az azt – konkrét erőszakos cselekedetek elkövetésének vagy arra való felhívásnak a szándéka nélkül is – elkövető személyek megbüntetését. A Bundesverfassungsgericht szerint a szólás sem gyakorolható korlátok nélkül, e korlátokat pedig a szövetségi alkotmány (annak is 5. cikk 2. és 3. bekezdése) maga állítja fel – még ha a konkrét ügyekben a büntetőbíróságok által szankcionált konkrét magatartásokat (egy könyv borítóján egy katonai eskütétel alkalmával magasba tartott zászlót levizelő emberi test kollázsát közszemlére tevő kiadói igazgató cselekményét, illetve egy nürnbergi városi magazinban a német himnuszt társadalmpolitikai megfontolásokból parodizáló szerkesztő cselekményét) a szólás szabadága, azon belül is az annak önálló részjogát jelentő művészeti alkotás szabadsága védelme érdekében aránytalannak is tartotta, és e konkrét büntetőbírósági ítéleteket megsemmisítette (Krüdelegen, 2002; Bleise, 1992; Saunders, 2017).

1 283 U.S. 359 (1931).

2 394 U.S. 576 (1969).

3 Az alapul fekvő döntés tagállami előzményeit részletesen (Sz. n, 1968).

4 491 U.S. 397 (1989).

5 496 U.S. 310 (1990).

6 104, BverfGE 81 (1990).

7 105, BverfGE 81 (1990).

A nemzeti jelképekkel kapcsolatos szabályozás módjai

Európában tipikusan az alkotmányjogi jellegű (de nem feltétlenül az alkotmánytörvényben megtalálható) normák szabályozzák az állami (és/vagy nemzeti) jelképeket (vagy azok némelyikét), ám miközben az állami címer és a zászló leírása szükségképpen megtalálható az egyes országok belső jogában, már csak azért is, mert a nemzetközi kapcsolatokban szükséges hivatalos érintkezések, események e szimbólumok szabályozása nélkül nem is valósulhatnak meg, addig a himnusz esetében előfordul, hogy annak elismerése pusztán „szokásjogi” alapon történik meg, anélkül tehát, hogy azt hivatalos belső állami szabályok írják elő. Amennyiben pedig rendelkeznek is a himnuszról, az nem olyan részletes, mint a címer és a zászló szabályozása. Ez annál az oknál fogva érthető is, hogy a tipikusan nyelvi, nagy ritkán képi eszközökkel szabályozó, alapvetően írott formában megjeleníthető jogi szabályozás kevésbé alkalmas a himnusok összetett, pontos és precíz leírására, a vokális szimbólumok megjelenítésére (így a himnusok leírása helyett legfeljebb a himnusz lejátszásának szabályozása maradhat a jogra, ennek szükségessége azonban legalábbis megkérdőjelezhető).

Az alkotmányjogi normák mellett a belső jogi szabályozás felölelheti a közigazgatási jellegű normákat (tipikusan a jelképhasználat részleteinek meghatározása tartozhat ide), a polgári jogi normákat (például a védjegykénti levédetés lehetőségeit, esetleg a jelképekkel kapcsolatos személyiségi jogsértések szabályozását), a szabálysértési jogi szabályozást és a büntetőjogi szabályozást is.

Mivel a jelképvédelem legfontosabb aspektusai a büntetőjogi védelem lehetőségei, és mivel jogösszehasonlító kutatásra alkalmas források főként ezen vonatkozásban állnak rendelkezésre, ezért a következőkben Európa országait (a külön Btk.-val nem rendelkező Egyesült Királyság kivételével) tekintjük át, konkrétan (a továbbiakban is, ezzel a rövidített, a hétköznapi kommunikációban is alkalmazott, nem hivatalos elnevezéssel, illetve ezen országokat) Albánia, Andorra, Ausztria, Azerbajdzsán, Belgium, Bosznia-Hercegovina, Bulgária, Ciprus, Csehország, Dánia, Észak-Macedónia, Észtország, Fehéroroszország, Finnország, Franciaország, Georgia, Görögország, Hollandia, Horvátország, Írország, Izland, Kazahsztán, Kirgizisztán, Koszovó, Lengyelország, Lettország, Liechtenstein, Litvánia, Luxemburg, Magyarország, Málta, Moldova, Monaco, Montenegró, Németország, Norvégia, Olaszország, Oroszország, Örményország, Portugália, Románia, San Marino, Spanyolország, Svédország, Svájc, Szerbia, Szlovákia, Szlovénia, Tádzsikisztán, Törökország, Türkmenisztán, Ukrajna és Üzbegisztán büntető törvénykönyvi szabályozását.

A felsorolt 53 európai ország mindegyikében van külön büntető törvénykönyv, mely a büntetőjogi tényállásokat (illetve azok döntő többségét) tartalmazza,⁸ és amely alapján ugyanezen országok jelképvédelemmel kapcsolatos szabályozása elemezhető. Az Egyesült Királyság – e vonatkozásban – tehát azért esik kívül e vizsgálati szemponton, mert nincs egységes büntető törvénykönyve. Mindazonáltal az Egyesült Királyság helyzetét sem indokolt negligálni, így mielőtt az 53, egységes büntető törvénykönyvvel rendelkező ország szabályozását megvizsgálánk, le kell szögezni, hogy az Egyesült Királyságban – ahogyan a common law hagyományait követő országok döntő többségében – az állami vagy nemzeti jelképek megsértését büntetőjogilag nem büntetik.⁹

A jelképvédelem büntetőjogi szintje – az európai helyzet elemzése jogösszehasonlító szempontból

Az elemzett 53 európai ország döntő többségében az állami jelképek megsértését büntetőjogi eszközökkel is szankcionálja;¹⁰ a szólásszabadság csak kevés európai országban terjed ki a hivatalos állami (vagy egyéb védett nemzeti jelképek) meggyalázására. Az európai országok mintegy háromnegyede, 40 ország bünteti legalább egy állami jelkép megsértését, vagy annak jogosulatlan

8 Tipikusan a nemzetközi büntetőjog előírásaiból származó, esetleg a különleges jogrendben elkövetett, vagy az egyéb rendkívüli (például katonai, háborús vagy emberiség elleni) bűntettek maradhatnak kívül az adott állam büntető törvénykönyvének szabályozásán, de előfordul, hogy más, speciális büntető tényállások (például a sajtórendészeti vétségek) is a kódexen kívüli egyéb jogszabályban kapnak helyet.

9 Az Egyesült Királyságban még a nemzeti jelképek köre sincs kodifikálva, így büntetésük eleve fel sem merül. Az Egyesült Államokban a szólásszabadság kifejezetten kiterjed a nemzeti jelképek meggyalázására is, melyet az ottani Legfelsőbb Bíróság gyakorlata alakított ki. Ausztráliában, noha több javaslat is született legalább a zászló védelmére (URL1), ezek nem mentek át az ausztrál törvényhozáson, így a nemzeti jelképek megsértését ott sem büntetik. (A kifinomult ausztrál bírói gyakorlat bemutatásához (Meagher, 2008). Az egyetlen kivétel Új-Zéland, ahol az 1981. évi 47. törvény, a Flags, Emblems, and Names Protection Act 1981 11. § (1) bekezdése bűncselekménynek nyilvánítja az új-zélandi zászló megbecstelenítését. Indiát René David felosztását alapul véve nem tekintjük common law országnak, mert tradicionális, illetve vallási jellegű normái rendkívül eltérő jelleget kölcsönöznek neki (David, 1985). Indiában az ilyen országokban megszokott, a nemzeti jelképeket rendkívül konzervatív módon védő szabályozással találkozhatunk (Kohli, 2010).

10 Erre vonatkozóan – értelemszerűen – nincs nemzetközi jogi tilalom, így azt nem tiltja az Emberi Jogok Európai Egyezménye és az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlata sem. (Maga a kérdéskör is az állami szabályozás szintjére tartozik, és eddig nem vetődött fel a büntetőjogi jelképvédelem egyezményellenessége. Az egyetlen ügy, mely érintette e kérdést, a Moszkvai Jehova Tanúi Oroszország elleni ügye, melynek 2010-es döntésében az EJEB annyit állapított meg, hogy az orosz rendes bíróságok hivatkozása a vallási egyesület feloszlásának okaként arra, hogy az gyűlöletet szít az állami jelképekkel szemben, az ügy tényeiből nem következik, azaz megalapozatlan. Ennek alapján (és sok egyéb ok miatt) tehát a vallási szervezet feloszlása egyezményesért. *Moszkvai Jehova Tanúi és mások v. Oroszország* (no. 302/02), 2010. június 10.

vagy más jogellenes cselekmények érdekében történő, eszközkénti használatát,¹¹ míg a vizsgált országok maradéka, 13 ország büntető törvénykönyve nem tartalmaz ilyen büntető tényállást.¹² (Ha ehhez hozzávesszük a külön büntető törvénykönyvvel nem rendelkező Egyesült Királyságot, akkor összesen 14 állam van Európában, mely liberális szabályozásával e vonatkozásban szabad teret enged a szólásnak.)

A szólásszabadság elsőbbségét elismerő országok

Ad I.) Ha az állami jelképek megsértését nem büntető országokat (Andorra, Belgium, Bosznia-Hercegovina, Ciprus, Csehország, Finnország, Hollandia, Írország, Málta, Monaco, Portugália, Románia, Svédország) nézzük, azok meglehetősen vegyes képet mutatnak, és nem tudunk semmilyen szabályszerűséget megállapítani, hogy miért éppen ezekben az országokban nem szankcionálják a jelképsértéseket. Ezen országok közös végeredményt adó büntetőpolitikájának eltérő indokai vannak. Vannak köztük klasszikus „liberális”, szólásszabadságpárti országok (hagyományosan a common law mellett a skandináv jogrendszerek tartoznak e körbe, erre példa Svédország és Finnország, de ide tartozik Hollandia is). Van, ahol emellett egy földrajzilag közeli és/vagy politikailag és kulturálisan meghatározó másik ország hatása mutatkozik meg (például az angol common law szólásszabadságpárti hozzáállása Írország vagy az egykori gyarmat Málta esetében). Vannak olyan országok is, ahol társadalmi és/vagy történelmi okok miatt az egységes államiság kifejeződése nem túl erős, és a belső feszültségek megelőzése érdekében nem tűnt indokoltnak – az esetlegesen azokat megsérteni szándékozók pacifikálása érdekében – az állami jelképek büntetőjogi védelme. Ez a helyzet a nem túl erős „belga” identitással rendelkező Belgium, vagy Ciprus (az ott lakó görögök és törökök közti feszültség szítására alkalmas) – mégoly neutrális – állami jelképeinek büntetőjogi védelme esetében.

11 Ezek a következők (zárójelben az adott ország azon büntető törvénykönyvi szakaszai, melyek az állami jelképek megsértését szankcióval rendelik sújtani): Albánia (268. §), Ausztria (248. §), Azerbajdzsán (324. §), Bulgária (108. §), Dánia (110e. §), Észak-Macedónia (319., 178. és 181. §), Észtország (245. és 249. §), Fehéroroszország (370. §), Franciaország (433-5-1. §), Georgia (343. §), Görögország (155. és 191A. §), Horvátország (349. és 356. §), Izland (95. §), Kazahsztán (372. §), Kirgizisztán (352. §), Koszovó (141. §), Lengyelország (137. §), Lettország (93. §), Liechtenstein (248. és 317. §), Litvánia (127. és 128. §), Luxembourg (232bis. §), Magyarország (334. §), Moldova (347. §), Montenegró (198. és 200. §), Németország (90a. §), Norvégia (165. és 166. §), Olaszország (292-293. és 299. §), Oroszország (329. §), Örményország (331. §), San Marino (338. és 407. §), Spanyolország (543. §), Svájc (270. és 298. §), Szerbia (317., 173. és 175. §), Szlovákia (364. §), Szlovénia (297. §), Tádzsikisztán (342. §), Törökország (300. és 341. §), Türkmenisztán (178. §), Ukrajna (338. és 339. §), Üzbegisztán (215. §).

12 Andorra, Belgium, Bosznia-Hercegovina, Ciprus, Csehország, Finnország, Hollandia, Írország, Málta, Monaco, Portugália, Románia, Svédország.

Hasonló motívum indokolhatta Bosznia-Hercegovina – oktrojált – szabályozását is, ahol szintén a belső feszültségek megelőzése érdekében volt észszerű a három nagy államalkotó nemzet által széttagolt, a kilencvenes évek első felében véres háború sújtotta, jelenleg a nemzetközi közösség erőteljes nyomása alatt egyben lévő szövetségi állam állami jelképeinek megsértését nem bevonni a büntetőjogi szabályozás hatálya alá. [Bár kutatásunk nem terjedt ki egyetlen vizsgált föderáció belső, tagállami szabályozására sem, azt hozzá kell tenni, hogy Bosznia-Hercegovina két tagállama, a Bosznia-hercegovinai Föderáció (a bosnyák-horvát föderáció) és a Bosznia-hercegovinai Szerb Köztársaság egyike sem ismeri a klasszikus jelképvédelmet; a „nemzeti” jelképek megsértését (tehát az állami jelképeket nem) csak gyűlöletbűncselekmény keretében történő (eszköz jellegű) megvalósulásuk esetén büntetik¹³ – hasonlóan egyébként Koszovóhoz.] Mindamellet egyik hatás sem kizárólagos; ez az indoka annak, hogy más skandináv vagy egyéb északi országok (például Norvégia, Dánia vagy Izland) bünteti az állami jelképek meggyalázását, ahogyan pusztán az államformából vagy az ország méretéből (Monaco és Andorra mellőzi a büntetőjogi szabályozást, San Marino vagy Liechtenstein ismeri) vagy kulturális hasonlóságából (Portugália nem bünteti a jelképsértést, Spanyolország viszont igen) sem vonhatunk le következtetést – már azon túl, hogy az országok egyik vagy másik csoportba tartozása nem vezethető vissza egyetlen, hasonló motívumot jelentő közös okra.

A jelképsértést büntető államok

Ad II.) Ami azon 40 országot illeti, amelyek büntető törvénykönyve bünteti az állami jelképek megsértését, azok meglehetősen vegyes képet mutatnak. Ahogyan említettük, Koszovó kizárólag a nemzeti (és nem az állami) jelképek gyűlölet szítására alkalmas, avagy azt kiváltó meggyalázását szankcionálja,¹⁴ vagyis a szabályozás nem a hagyományos állami jelképvédelem szabályozási körébe illeszthető be, hanem a gyűlöletbűncselekmény üldözésének egy kiterjesztett módjába: ez esetben pusztán a nemzeti kisebbségek (vagy az államalkotó többségi nemzet) elleni gyűlölet egyfajta kifejeződésének explicit büntető törvényi nevesítése történik meg.¹⁵ (Észak-Macedónia, Szerbia és Szlovénia esetében

13 Bosznia-hercegovinai Föderáció büntető törvénykönyve, 163. §, „*Nemzeti, faji vagy vallási gyűlölet, viszály vagy ellenségeskedés szítása*”; Bosznia-hercegovinai Szerb Köztársaság büntető törvénykönyve, 359. §, „*Erőszakra és gyűlöletre uszítás*”.

14 Koszovó (141. §), Szlovákia (364. §).

15 Koszovó büntető törvénykönyve, 141. § („*Viszály és intolerancia szítása*”); Szlovák Köztársaság büntető törvénykönyve, 364. § („*Rendzavaró magatartás*”).

van gyűlöletbűncselekmény is,¹⁶ de van klasszikus jelképvédelem is.) Továbbá Szlovákia a (hazai) állami jelképek megsértését csak garázdaság jellegű bűncselekmények eszközselekményeként szabályozza és bünteti.¹⁷ Emiatt valójában nem 40, hanem csak 38 európai országot sorolhatunk azok közé, amelyekben hagyományos jelképvédelem (is) létezik.

E 38, „igazi” állami jelképvédelemmel bíró országot öt nagyobb csoportba sorolhatjuk: egy részük (II/A.) csak a saját, alkotmányban szabályozott állami jelképeiket védi; másik részük (II/B.) a saját mellett más államok jelképeit is védelem alá helyezi, de állami szférán kívüli jelképekre már e védelem nem terjed ki; egyes országok (II/C.) a saját állami jelképeik (és/vagy más államok jelképei) mellett nemzetközi szervezetek jelképeinek megsértését is büntetik (ide nem sorolva a háborús bűntetteket, például a vöröskereszttel való visszaélést, mely a nemzetközi háborús jogba ütköző bűncselekmény); bizonyos államok (II/D.) egyéb speciális szabályozással bírnak, azaz a jogi védelmük köre kiterjed további (például föderációkban tagállami) jelképek védelmére is; végül vannak olyan országok, melyek (II/E.) védenek ugyan külföldi állami (vagy egyéb, tipikusan nemzetközi szervezeti) jelképeket, de – érdekes módon – a saját állami jelképeiket nem védik.

(II/A.) 12 állam a saját állami jelképeit, és kizárólag azokat részesíti büntetőjogi védelemben.¹⁸

Mindhárom klasszikus jelkép védelmét felöleli az albán szabályozás, mely a köztársaság és annak jelképei „megalázását” bünteti; a fehérorosz, mely szerint az elkövetési magatartás az állami jelképek „megsértése”; a magyar, mely szintén a nemzeti jelképek megsértését bünteti. Magyarország annyiban speciális, hogy a büntető törvénykönyv a három klasszikus jelkép (amiket az nem „állami”, hanem „nemzeti” jelképeknek nevez) mellett – az új Btk., a 2012. évi C. törvény hatályba lépése, azaz 2013. július 1-je óta – egy rendkívüli, valóban kifejezetten nemzeti jelképet is védelemben részesít, mégpedig a történeti ereklyeként számon tartott Szent Koronát,¹⁹ mely ugyan jellegében nem hasonlít a másik három

16 Észak-Macedónia büntető törvénykönyve, 319. § („*Gyűlölet, viszálykodás vagy intolerancia keltése nemzeti, faji, vallási vagy bármely más diszkriminatív alapon*”); Szerbia büntető törvénykönyve, 317. § („*Nemzeti, faji és vallási gyűlölet és intolerancia szítása*”); Szlovénia büntető törvénykönyve, 297. § („*Gyűlöletre, erőszakra vagy intoleranciára való nyilvános uszítás*”).

17 A Szlovák Köztársaság büntető törvénykönyve, 364. § („*Rendzavaró magatartás*”).

18 Albánia (268. §), Azerbajdzsán (324. §), Fehéroroszország (370. §), Franciaország (433-5-1. §), Georgia (343. §), Kazahsztán (372. §), Kirgizisztán (352. §), Lettország (93. §), Magyarország (334. §), Oroszország (329. §), San Marino (338. és 407. §), Türkmenisztán (178. §).

19 „*Aki nagy nyilvánosság előtt Magyarország himnuszát, zászlaját, címerét vagy a Szent Koronát sértő vagy lealacsonyító kifejezést használ, illetve azokat más módon meggyalázza, ha súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg, vétség miatt [...] büntetendő.*” (2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről, 334. §).

jelképhez, de a magyar nemzet történeti (és ebből következő mai alkotmányos) önazonosságát kifejező szimbólum, a közjogtörténet kiemelkedő motívuma, mely a magyar történeti alkotmányfejlődés legfontosabb tana, az úgynevezett Szent Korona-tan alapjául szolgált.²⁰ A nemzeti jelkép megsértése tényállásának alkotmányosságát egyébként – még a régi Btk. hatálya alatt – 2000-ben a magyar Alkotmánybíróság is vizsgálta, és azt a szólásszabadság alkotmányos korlátjaként ismerte el, a szólásszabadság tehát a nemzeti jelkép meggyalázására Magyarországon nem terjed ki.²¹ Kazahsztánban, Lettországon és Türkmenisztánban pedig a három hagyományosan védett állami jelképpel kapcsolatban büntetendő magatartás egységesen e jelképek „megszentségtelenítése”.

A három hazai állami jelképből csak kettőt részesít védelemben Azerbajdzsán,²² Franciaország,²³ Georgia,²⁴ Kirgizisztán,²⁵ az Orosz Föderáció²⁶ és San Marino.²⁷ Franciaország kivételével ezen államok a himnuszt hagyják ki a büntetőjogi védelem köréből (a címet és a zászlót védve), Franciaország ellenben a francia alkotmányban nem is szereplő címet nem védi, csak a zászló és a himnusz „megsértését” bünteti. Speciális a San Marinó-i szabályozás, mely a hagyományos jelképvédelem mellett – a más államokban egyszerű polgári jogi (kereskedelmi jogi, védjegyjogi) vagy közigazgatási jogi szintű szabályozást jelentő – az állami védjegyként történő jogosulatlan kereskedelmi-reklámozási használatot is bünteti.²⁸

20 A Szent Korona-tan az úgynevezett fikciós államtanok Európa-szerte ismert, és egyik elméletileg legkidolgozottabb példája (Eckhart, 1941).

21 Az akkori Btk. (1978. évi IV. törvény) 269/A. §-a szabályozta a „nemzeti jelkép megsértése” deliktumát: „*Aki nagy nyilvánosság előtt a Magyar Köztársaság himnuszt, zászlaját vagy címerét sértő vagy lealacsonyító kifejezést használ, vagy más ilyen cselekményt követ el, ha súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg, vétség miatt [...] büntetendő.*” A 13/2000. (V. 12.) AB határozatban az Alkotmánybíróság e büntető tényállást nem találta alkotmányellenesnek, és kimondta, hogy a nemzeti jelképek (a magyar himnusz, zászló és címer) „*az ország külső és belső integritásának alkotmányos szimbólumai, éppen ezért alkotmányos érvek szólnak büntetőjogi védelmük mellett. A nemzeti szuverenitást kifejező és megjelenítő intézmények fokozott közjogi és büntetőjogi védelme az európai jogi kultúrákban alkotmányosan elfogadott, s ez a véleménynyilvánítás szabadságának indokolt korlátja is egyben.*” [13/2000. (V. 12.) AB határozat, ABH 2000. 61, 69.] Ahogyan korábban láttuk, illetve látni fogjuk, ez az alkotmányos felfogás jellegében megegyezik azzal, amit a német szövetségi vagy a spanyol alkotmánybíróság gondol a nemzeti jelképek büntetőjogi védelméről, és eltér például az USA liberális, abszolút szólásszabadságpárti felfogásától.

22 „*Az Azerbajdzsáni Köztársaság nemzeti zászlajának vagy állami jelképének megsértése.*”

23 „*Megvetés.*”

24 „*Az állami címer vagy a nemzeti zászló meggyalázása.*” (A himnuszt nem védi, noha az alkotmány azt is megemlíti mint nemzeti jelképet.)

25 „*A Kirgiz Köztársaság nemzeti címerének vagy a Kirgiz Köztársaság állami zászlajának meggyalázása.*” (A himnuszt nem védi, noha az alkotmányban az is nemzeti jelképként van nevesítve.)

26 „*Az Oroszországi Föderáció nemzeti jelvényének vagy az Oroszországi Föderáció állami zászlajának megsértése.*”

27 „*A köztársaság és jelképeinek megsértése.*”

28 San Marino büntető törvénykönyve, 407. § („*A köztársaság jelképének jogellenes másolása.*”).

(II/B.) A saját mellett más államok jelképeit is (de csak állami jelképeket) véd kilenc európai ország büntető törvénykönyve.²⁹ Örményország az „állami jelképek megsértése”, Görögország a „Görög Állam jelképeinek megsértése” és (reciprocitás esetén) a „más állam jelképeinek megsértése”,³⁰ Moldova az „állami jelképek meggyalázása”, Észak-Macedónia „a Macedón Köztársaság jó hírnevének aláásása” és a „külföldi állam jó hírnevének aláásása”, Törökország pedig a „az állami szuverenitás jelképeinek lealacsonyítása” és (reciprocitás esetén) az „idegen állam zászlaja elleni bűncselekmények” keretében mindhárom fő jelképfajtát védi mind a saját, mind a külföldi államok jelképei vonatkozásában. Észak-Macedónia szabályozása annyiban különleges, hogy újságírók számára és más, taxatív módon felsorolt, indokolt esetekben külön mentesülési lehetőséget biztosít a büntetőjogi felelősség alól.³¹

Olaszország,³² Lengyelország³³ és Tádzsikisztán csak a címer és a zászló megsértését bünteti, a himnuszét nem (Olaszország és Lengyelország a külföldi államok jelképeinek megsértését csak reciprocitás esetén). Végül Ukrajna az „állami szimbólumok elleni gyűlöletkeltés” büntetőjogi tényállásával (egyedülként az ezen alcsoportba tartozó kilenc ország közül) eltérő szabályozást ad a hazai és a külföldi állami jelképek védelmi körére, és míg a saját állami jelképek közül mindhármat védi, a külföldi államok jelképei közül csak a zászlót és a címert, azokat is csak akkor, ha hivatalosan lettek kihelyezve. Emellett Ukrajnában az „Ukrajna nemzeti lobogójának jogellenes felvonása folyami vagy tengeri hajón” speciális bűncselekménye is külön büntetendő.

(II/C.) Kilenc országban a hazai (és ebből nyolc országban a külföldi állami) jelképek mellett nemzetközi szervezetek jelképeit is büntetőjogi védelemben részesítik.³⁴ (Nem soroljuk e körbe a háborús büntettek közé tartozó visszaélést a vöröskereszttel vagy más hasonló jelképekkel, mely minden³⁵ vizsgált euró-

29 Észak-Macedónia (319. § – gyűlöletbűncselekmény; 178. és 181. §), Görögország (155. és 181. §), Lengyelország (137. §), Moldova (347. §), Norvégia (165. és 166. §), Olaszország (299. §), Örményország (331. §), Tádzsikisztán (342. §), Törökország (300. és 341. §) és Ukrajna (338. és 339. §).

30 A 2019 előtt hatályos szöveg lényegileg nagyon hasonló volt a mostanihoz (Billis, 2017).

31 Észak-Macedónia büntető törvénykönyve, 182. §.

32 Vö.: Olaszország büntető törvénykönyve, 292-293. és 299. § („Az állam zászlajának vagy más jelképének megsértése vagy megrongálása”; „Idegen állam zászlajának vagy más jelképének megsértése”). A törvény az egyéb, tovább nem specifikált jelképeket is védi, de csak a képeket.

33 Lengyelország büntető törvénykönyve, 137. §.

34 Észtország (245. és 249. §), Horvátország (349. és 356. §), Liechtenstein (248. és 317. §), Litvánia (127. és 128. §), Montenegró (198. és 200. §), Norvégia (165. és 166. §), Szerbia (173. és 175. §), Szlovénia (163. és 164. §).

35 Néhány ország nem az általános büntető törvénykönyvben, hanem külön törvények vagy kihirdetett nemzetközi egyezmények útján bünteti e cselekményeket.

pai országban bűncselekmény.)³⁶ Az egyetlen ország, mely a hazai állami jelképek mellett külföldi állami jelképek védelmét nem vállalja fel, csak (egyetlen) szupranacionális entitását, Bulgária; az a Bolgár Köztársaság címerének, zászlajának vagy himnuszának megsértése mellett az Európai Unió zászlajának vagy himnuszának megsértését rendeli büntetni.³⁷

Horvátország védi a horvát állami és a külföldi zászló, címer és nemzeti himnusz „nyilvános megszégyenítésnek, megvetésnek vagy durva becsmérésnek való kitételét”, illetve ugyanezen cselekményeket akkor, ha azokat egyes, konkrétan meghatározott nemzetközi szervezetek (nevezetesen az ENSZ, az Európai Unió, az Európa Tanács, a Nemzetközi Vöröskereszt) vagy „más elismert nemzetközi szervezet” ellen követik el.³⁸ Észtországban az a személy büntethető, aki letépi, megrongálja, meggyalázza vagy más módon megsérti Észtország zászlaját, nemzeti címerét vagy az Észt Köztársaság, egy külföldi állam vagy egy (bármely, tovább nem nevesített) nemzetközi szervezet hivatalos jelképét, vagy aki Észtország vagy egy külföldi állam himnuszát meggyalázza.³⁹ Liechtensteinben szintén szankcionálják mind a hazai állami jelképek, mind a külföldi állami jelképek mindegyikének (zászló, címer, himnusz⁴⁰) becsmérését, továbbá az „kormányközi szervezetek” jelképeinek becsmérését is, a büntető törvénykönyvben meghatározott feltételek esetén.⁴¹ Litvániában a hazai jelképek közül szintén mindhárom, a külföldiek közül azonban csak a hivatalosan kihelyezett állami jelképek büntethető, illetve utóbbi feltételekkel büntethető

36 Általában a vöröskereszt, gyakran pluszban a vörös félhold, esetleg „egyéb hasonló” jelképek jogtalan használatát büntetik mint háborús vagy katonai bűncselekményt. Fehéroroszországban nemzetközi szervezetek, semleges vagy ellenséges (!) államok jelképeinek használatát, az azokkal való katonai megtévesztést, Finnországban általánosságban a genfi egyezmények szerinti jelképekkel való visszaéléseket, néhány államban (például Csehországban, Litvániában, Spanyolországban, Szlovákiában) az ENSZ vagy más államok, Koszovóban, Montenegróban és Szerbiában pedig az ENSZ és más hasonló nemzetközi szervezetek jelképeinek jogosulatlan használatát is büntetik.

37 Bulgária büntető törvénykönyve, 108. cikk.

38 Horvátország büntető törvénykönyve, 349. § („*a Horvát Köztársaság jó hírnevének megsértése*”) 356. § („*külföldi állam vagy nemzetközi szervezet jó hírnevének megsértése*”). Speciális eljárási rendelkezésként érvényesül azonban utóbbi bűncselekmény tekintetében az az előírás, miszerint büntetőeljárás csak a Horvát Köztársaság államügyészeinek jóváhagyása alapján indítható, aki ezt a jóváhagyást annak az államnak, nemzetközi szervezetnek vagy személynek a hozzájárulását követően adhatja meg, aki ellen a bűncselekményt elkövették.

39 Észtország büntető törvénykönyve, 245. § („*az Észt Köztársaság hivatalos jelképeinek megsértése*”) és 249. § („*Külföldi állam vagy nemzetközi szervezet hivatalos jelképeinek becsmérése*”).

40 A himnusz vonatkozásában ugyanakkor különbség van a hazai és a külföldi államok himnuszainak védelme között: míg a liechtensteini himnusz becsmérése általában véve, minden korlátozás nélkül büntethető, addig a külföldi állam himnusza esetében szükséges, hogy erre a cselekményre a himnusz nyilvános eseményen történő lejátszása során kerüljön sor. (Liechtenstein büntető törvénykönyve, 248. és 317. §.)

41 Liechtenstein büntető törvénykönyve, 317. §.

az Európai Unió vagy (bármely) „nemzetközi közjogi szervezet” jelképeinek a megszenteltetésére is.⁴²

Ugyancsak mindhárom hagyományos jelkép „nevetségessé tétele” büntetendő Montenegróban mind a hazai, mind a külföldi állami jelképek vonatkozásában (speciális rendelkezés azonban, hogy utóbbi cselekmény csak akkor büntetendő, ha a megsértett állam Montenegróval diplomáciai kapcsolatban van); és ugyancsak büntetendő két konkrétan megnevezett szervezet, nevezetesen az Egyesült Nemzetek Szervezete és a Nemzetközi Vöröskereszt (akár azok jelképeinek megsértése útján, akár más módon történő) nevetségessé tétele, továbbá azon nemzetközi szervezetek kigúnyolása is, melyeknek Montenegró a tagja.⁴³ Montenegró azonban – Észak-Macedóniához, és a későbbiekben elemzendő Szerbiához hasonlóan – kimentési lehetőséget biztosít az egyébként tényállászerű magatartás miatti felelősségre vonás alól számos, a szólásszabadság védelmének indokál szolgáló esetben.⁴⁴

Norvégiában nem a „norvég vagy külföldi hivatalos címer, jelzés vagy pecsét” megsértése, kigúnyolása büntetendő, csak a jogosulatlan, megtévesztő használat, a visszaélés, például az állami szerv nevében történő fellépés.⁴⁵ Hasonlóan csak a visszaélésszerű, megtévesztő használat a büntetendő a nemzetközi szervezetek jelképei esetében is.⁴⁶ Szerbiában és Szlovéniában a gyűlöletbűncselekmény keretében büntetett, korábban már bemutatott „nemzeti jelképek megsértése” mellett az állami jelképek hagyományos védelme úgyszintén magában foglalja a hazai mellett a külföldi államok (mindhárom fajta) jelképei elleni cselekmények büntetését és a nemzetközi szervezetek jelképeinek védelmét is, ha bárki „nyilvánosan nevetségessé teszi” (Szerbiában) vagy „nyilvánosan meggyalázza” (Szlovéniában) bármelyiket.⁴⁷ Végül Szerbia (Montenegróhoz

42 Litvánia büntető törvénykönyve, 127. § („állami szimbólum megsértése”) és 128. § („külföldi állam, az Európai Unió, vagy nemzetközi közjogi szervezet jelképeinek a megsértése”).

43 Montenegró büntető törvénykönyve, 198. § („Montenegró hírnevének csorbítása”), 200. § („Külföldi államok vagy nemzetközi szervezetek hírnevének csorbítása”).

44 „Az elkövető nem büntethető az e törvénykönyv 198-200. §-ában meghatározott bűncselekményekért, ha az tudományos, irodalmi vagy művészeti műben, vagy hivatalos feladat, újságírói hivatás, politikai tevékenység gyakorlása, jogvédelem vagy jogos érdekek védelme során kifejtett kritika keretében történt, feltéve, hogy a kifejezés módja vagy egyéb körülmények arra utalnak, hogy az elkövetés nem a lejáratás szándékával valósult meg, vagy ha az elkövető bizonyítja állításának valóságtartalmát vagy azt, hogy megalapozott oka volt hinni az általa állított vagy terjesztett állítás valóságában.” (Montenegró büntető törvénykönyve, 201. §).

45 Norvégia büntető törvénykönyve, 165. § („Egyenruhával, megkülönböztető jelzéssel vagy címmel való visszaélés.”).

46 Norvégia büntető törvénykönyve, 166. § („Nemzetközi megkülönböztető jelzéssel való visszaélés”).

47 Szerbia büntető törvénykönyve, 173. § („Szerbia jó hírnevének csorbítása”) és 175. § („Külföldi állam vagy nemzetközi szervezet hírnevének tönkretétele”); Szlovénia büntető törvénykönyve, 163. § („a Szlovén Köztársaság meggyalázása”) és 164. § („Külföldi ország vagy nemzetközi szervezet becsületének meggyalázása”).

és Észak-Macedóniához hasonlóan) büntethetőséget kizáró okot határoz meg bizonyos, a szólásszabadság védelme érdekében indokolt esetekre.⁴⁸

(II/D.) Van hat olyan ország, ahol nemcsak az adott állam (és/vagy más államok, és/vagy nemzetközi szervezetek) jelképeinek megsértése büntetendő, hanem „belső” (az adott állam államiságának egészét kifejező szuverenitással nem rendelkező) entitások, közösségek, így például tagállamok, autonóm területek, helyi önkormányzatok jelképeinek megsértése is. Ezek közül leggyakrabban a szövetségi mellett a tartományi vagy tagállami jelképek vagy autonóm területek jelképei megsértésének a büntetése. Ausztriában például a szövetségi tartományok (Bundesländer) zászlajának (ha azt nyilvános eseményen vagy a nyilvánosság számára nyitott rendezvényen helyezik ki) vagy himnuszának megsértése (rosszindulatú sértegetése, becsmérése vagy másfajta lealacsonyítása) is bűncselekmény.⁴⁹ Németországban a tagállamok (Länder) zászlaja és himnusza mellett azok címere, sőt a tagállami „színek” is védettek – noha a szövetségi alkotmány pusztán a szövetségi zászló alkotmányos védelmét nevesíti.⁵⁰ Svájcban a svájci nemzeti emblémák elleni támadást büntetik, beleértve a kantonális jelképek elleni támadásokat is. A szövetségi, a kantonális és a külföldi állami zászlót és címet külön kiemelik, de átfogóan bármilyen „svájci nemzeti jelkép” vagy „külföldi állam nemzeti jelképe” megsértése bűncselekmény; ez a védelem tehát a zászlón és a címeren kívüli egyéb, tárgyiasult jelképeket is felöleli, de – jellegéből adódóan – nem terjed ki a himnusz megsértésének szankcionálására.⁵¹

Spanyolországban az autonóm területek jelképeinek védelmére is kiterjed a büntetőjogi szabályozás. Spanyolországban – mint láttuk – eleve az alkotmány is védi az autonóm területek jelképeit, de a büntetőjogi védelem Spanyolország (ti. a spanyol állam és nem az autonóm közösségek) esetében erősebb, mert nemcsak az alkotmányban nevesített zászlóra, hanem minden jelképre kiterjed,⁵² sőt ennek alkotmányosságát a Spanyol Alkotmánybíróság is elismerte. Egy viszonylag friss, 2020. évi döntésben (190/2020.) a spanyol Btk. 543. §-a kapcsán

48 „Nem büntethető az elkövető a 173-175. §-ban meghatározott bűncselekményekért, ha az állítást tudományos, irodalmi vagy művészeti alkotásban, hivatali kötelesség teljesítése, újságírói feladat ellátása, politikai tevékenység, jogvédelem vagy jogos érdekek védelme keretében, meglapozott kritika keretében tette, ha a kifejezés módjából vagy más körülményekből kitűnik, hogy nem becsmérő szándékkal tette, vagy ha bizonyítja állításai valóságtartalmát, illetve azt, hogy alapos oka volt azt hinni, hogy amit állított vagy híresztelt, igaz.” (Szerbia büntető törvénykönyve, 176. §).

49 Ausztria büntető törvénykönyve, 248. § („Az állam és jelképeinek becsmérése”).

50 A Német Szövetségi Köztársaság büntető törvénykönyve, 90a. § („Az állam és jelképeinek meggyalázása”).

51 A Svájci Konföderáció büntető törvénykönyve, 270. § („Támadás a svájci nemzeti jelképek ellen”) és 298. § („Külföldi állam nemzeti jelképei elleni támadás”).

52 Spanyolország büntető törvénykönyve, 543. § („Spanyolország megsértése”).

kimondta, hogy a spanyol zászló kigúnyolásának büntetéssel való fenyegetése nem alkotmányellenes. A konkrét ügyben egy laktanya számára bedolgozó tisztító cég alkalmazottai demonstráltak munkakörülményeik javítása érdekében a civil céggel szemben, melynek részeként a zászlófelvonás alkalmával egy civil dolgozó a spanyol zászlóra tett rendkívül sértő megjegyzést. A büntetést kiszabó jogerős büntetőbírói ítélettel szemben az illető dolgozó alkotmányjogi panaszt nyújtott be, mely ügyben a Spanyol Alkotmánybíróság kimondta, hogy a zászlót mint a spanyol egység szimbólumát alkotmányos módon illeti meg büntetőjogi védelem, a konkrét esetben pedig a zászló kigúnyolása a jelenlévő katonák körében erős megszágyenülésérzést okozott, mégpedig szükségtelenül, mert az nem állt kapcsolatban a civil cég dolgozói munkajogi jogainak védelmével.⁵³ Elvi szempontból a döntés azért jelentős, mert elismerte, ahogyan több más európai ország (például Németország vagy Magyarország) alkotmánybírósága is, hogy a nemzeti/állami jelképek védelme a szólásszabadság legitím, alkotmányosan elismert korlátja lehet.

Szintén megkettőződik a jelképvédelemre vonatkozó szabályozás Üzbegisztánban, ahol az üzbég büntető törvénykönyv az Üzbég Köztársaság állami zászlaja, állami jelképe vagy állami himnusza mellett Üzbegisztán autonóm területének, a Karakalpakisztáni Köztársaságnak a saját, önálló hasonló jelképeit is védelemben részesíti.⁵⁴ Végül egész Európában egyedülálló Luxemburg szabályozása, mely az állami mellett az önkormányzati és más hatósági jelképek jogosulatlan (például reklámozási célú) használatát (a megsértését tehát nem), továbbá a nagyhercegi címer jogosulatlan használatát is bünteti. Nincs még egy állam, mely nemcsak a saját vagy tagállamának, autonóm területének, más államoknak vagy nemzetközi szervezeteknek a jelképeit védené a büntetőjog szintjén, hanem az önkormányzati jelképeket is.⁵⁵

(II/E.) Végül két olyan ország létezik, melyek különleges szabályozása alapján a büntetőjog csak külföldi államok/nemzetek és nemzetközi szervezetek (például EU, ENSZ, ET) jelképeit védi, a saját államéit nem. Ezek egyike Dánia. A dán büntető törvénykönyv szerint „*az a személy, aki bármely idegen nemzetet, idegen államot, annak zászlaját vagy bármely más elismert nemzetiségi szimbólumát, illetve az Egyesült Nemzetek Szervezetének vagy az Európa Tanácsnak a zászlaját nyilvánosan megsérti, büntetőjogi felelősségre vonható*”,⁵⁶ de semmilyen hasonló rendelkezés nincs ugyane cselekmények büntetésére akkor, ha azokat a dán állami vagy nemzeti jelképekkel szemben követik el.

53 Az ügyhöz és annak értékeléséhez (Cuenca, 2021).

54 Üzbegisztán büntető törvénykönyve, 215. § („Az állami jelképekkel szembeni tiszteletlenség”).

55 Luxemburg büntető törvénykönyve, 232bis. §.

56 Dánia büntető törvénykönyve, 110 e. §.

A szólásszabadság védelme tehát „udvarias”; ahogyan Izland esetében is (melynek oka lehet, hogy a hazai jelképeket egyik ország alkotmánya sem nevesíti.). Az izlandi büntető törvénykönyv ennek alapján, a dánéhoz nagyon hasonlóan, azt mondja ki, hogy „*az a személy, aki valamely külföldi nemzetet vagy külföldi államot, annak legfőbb tisztségviselőjét, államfőjét, zászlaját vagy más elismert nemzeti jelképét, vagy az Egyesült Nemzetek zászlaját vagy az Európai Unió zászlaját nyilvánosan megsérti, pénzbüntetéssel büntetendő.*”⁵⁷ A jelképvédelem körében az egyetlen különbség, hogy a két, dedikáltan védett nemzetközi szervezet közül az egyik mindkét ország esetében az ENSZ, míg a másik Dánia esetében az Európa Tanács, Izland esetében pedig az Európai Unió (noha Izland nem is tagja az Uniónak); egyébként mindkettő általánosan fogalmaz, és a büntetőjogi jelképvédelmet nem szűkíti le más államok zászlóira, hanem bármilyen, azon állam által államinak (nemzetinek) tekintett jelképre kiterjeszti azt.

Összességében az alkotmányos állami (és csak kis részben a szoros értelemben vett nemzeti) jelképek védelme Európa legnagyobb részében, az európai országok mintegy háromnegyedében érvényesül. Ebből két országban csak gyűlöletbűncselekmény keretében (másik háromban pedig annak keretében is) büntetik,⁵⁸ a legkülönbélebb elnevezésekben. Mindössze három olyan ország van, ahol nem a jelkép megsértését vagy meggyalázását takaró cselekményeket, hanem pusztán a jogosulatlan (például visszaélészerű vagy engedély nélküli kereskedelmi) használatot büntetik (Luxemburg, Norvégia, San Marino).

Az 53. kartális alkotmánnyal és önálló büntető törvénykönyvvel rendelkező ország közül 38-ban van szoros értelemben vett (nem a gyűlöletbűncselekmény vagy a garázdaság eszközcselekményeként szabályozott) jelképvédelmi büntető tényállás. Ebből 36 olyan állam létezik, ahol a hazai állami (vagy nemzeti) jelképek megsértését (vagy csak azokét, vagy azokét is) büntetik,⁵⁹ és csak kettő olyan, ahol nem.⁶⁰ Összesen 21 országban büntetik külföldi állam jelképeinek a megsértését⁶¹ (ebből négyben csak viszonyosság esetén); nemzetközi szervezetek jelképeinek defamatorikus jellegű megsértését 11 ország büntető

57 Izland büntető törvénykönyve, 95. §.

58 Ahogyan arról már szó volt, előbbi körbe Koszovó és Szlovákia, utóbbiba Észak-Macedónia, Szerbia és Szlovénia tartozik.

59 Albánia, Ausztria, Azerbajdzsán, Bulgária, Észak-Macedónia, Észtország, Fehéroroszország, Franciaország, Georgia, Görögország, Horvátország, Kazahsztán, Kirgizisztán, Lengyelország, Lettország, Liechtenstein, Litvánia, Luxembourg, Magyarország, Moldova, Montenegró, Németország, Norvégia, Olaszország, Oroszország, Örményország, San Marino, Spanyolország, Svájc, Szerbia, Szlovénia, Tádzsikisztán, Törökország, Türkmenisztán, Ukrajna, Üzbegisztán.

60 Dánia, Izland.

61 Bulgária, Dánia, Észak-Macedónia, Észtország, Görögország, Horvátország, Izland, Lengyelország, Liechtenstein, Litvánia, Moldova, Montenegró, Norvégia, Olaszország, Örményország, Svájc, Szerbia, Szlovénia, Tádzsikisztán, Törökország, Ukrajna.

szabályozása teszi lehetővé;⁶² tartományok, tagállamok vagy autonóm területek jelképeit öt ország (az állam egészére vonatkozó, illetve szövetségi) büntető törvénykönyve védi.⁶³ Végül egyetlen állam (Luxemburg) teszi lehetővé, hogy municípiumok és egyéb állami szervek jelképeivel való visszaélés is büntethető legyen (bár nem defamatorikus jellegű deliktum, azaz nem azok „meggyalázása” miatt, hanem pusztán azok visszaélésszerű, megtévesztő jellegű használata miatt).

Konklúzió

Összességében az látható, hogy az állami és a nemzeti jelképek tisztelete még a felvilágosodás szülőföldjén, Európában sem tekinthető avíttnak és meghaladottnak, és ezt a tiszteletet a büntetőjogi szabályozás is kifejezi. E hozzáállás tekintetében pedig nagyjából konszenzus uralkodik: a közösségi (állami, nemzeti) jelképek a közösségek fikcionális érdekein keresztül a közösség (állam, nemzet) által összetartott egyének jogait védik, és a közösséghez való viszonyulásukat önmagában megóvandó értéknek tekintik. Mindebből látható, hogy – az individualistább angolszász és common law megközelítéssel szemben – Európa országainak többsége egyensúlyt talált az egyéni jogok (így a szólásszabadság) védelme és a közösségi érdekek megóvása között, mely kifejeződik az állami és nemzeti jelképek büntetőjogi védelme lehetőségében is.

Felhasznált irodalom

Billis, E. (Ed.) (2017). *The Greek Penal Code*. Duncker & Humblot.

Bleise, B. J. (1992). Freedom of Speech and Flag Desecration: A Comparative Study of German, European and United States Laws. *Denver Journal of International Law and Policy*, 20(3), 471–492.

Boyd, M. (1980). National Anthems. In Sadie, S. (Ed.), *The New Grove Dictionary of Music and Musicians* (pp. 46-75). Macmillan.

Cerulo, K. A. (1989). Sociopolitical Control and the Structure of National Symbols: An Empirical Analysis of National Anthems. *Social Forces*, 68(1), 76–99.

Cuenca, A. G. (2021). Current Caselaw Discrepancies in the Protection of National Symbols and State Representatives between the European Court of Human Rights and Spanish Courts: A Vicious Circle. *The Age of Human Rights Journal*, 17, 125–145.

62 Bulgária, Észtország, Horvátország, Liechtenstein, Litvánia, Montenegró, Norvégia, Szerbia, Szlovénia.

63 Ausztria, Németország, Spanyolország, Svájc, Üzbegisztán.

- Darling, K. A. (2004). Flag Burning: *Johnson, Eichman and Beyond*. *Appalachian Journal of Law*, 3, 101–119.
- Dorsen, N. (2000). Flag Desecration in Courts, Congress and Country. *Thomas M. Cooley Law Review*, 17(3), 417–442.
- Dry, M. (1990). Flag Burning and the Constitution. *Supreme Court Review*, 69–103.
- Duggal, K. & Shreyas, S. (2006). Reconciling Freedom of Expression and Flag Desecration: A Comparative Study. *Hanse Law Review*, 2(1), 141–160.
- Eckhart F. (1941). *A szentkorona-eszme története*. Magyar Tudományos Akadémia – Franklin Társulat.
- Halász I. (2014). Az állam és jelképei. In Bende Zs. & Halász I. (Szerk.), *Összehasonlító alkotmányjog* (pp. 31-38). Nemzeti Közszerkesztési Intézet.
- Kohli, S. (2010). Parody of National Anthem. *NUJS Law Review*, 3(2), 215–228.
- Kolstø, P. (2006). National Symbols as Signs of Unity and Division. *Ethnic and Racial Studies*, 29(4), 676–701.
- Krüdewagen, U. (2002). Political Symbols in Two Constitutional Orders: The Flag Desecration Decisions of the United States Supreme Court and the German Federal Constitutional Court. *Arizona Journal of International and Comparative Law*, 19(2), 679–712.
- Levinson, S. (1993). The Flag as a Symbol. In Simoni, M. & Robinson, C. (Eds.), *Flag and the Law: A Documentary History of the Treatment of the American Flag by the Supreme Court and Congress* (pp. 15-20). Hein.
- Meagher, D. (2008). The Status of Flag Desecration in Australian Law. *University of Western Australia Law Review*, 34(1), 73–102.
- Rác L. (2002). Az államecékek és használataik rendje. In Rác L. (Szerk.), *Egyetemes állam-és jogtörténet* (pp. 489-499). HVG-ORAC.
- René, D. (1985). *Major Legal Systems in the World Today*. Third Edition. Stevens & Sons.
- Saunders, K. W. (2017). *Free Expression and Democracy: A Comparative Analysis*. Cambridge University Press.
- Schweitzer G. (2019). Állami és nemzeti jelképek. In Gárdos-Orosz F. & Halász I. (Szerk.), *Bevezetés az alkotmányjogba* (pp. 211-218). Dialóg Campus.
- Sz. n. (1968). Constitutional Law – Freedom of Speech – Desecration of National Symbols as Protected Political Expression. *Michigan Law Review*, 66(5), 1041–1044.
- Wood, J. E. (1989). Making a Nation’s Flag a Sacred Symbol. *Journal of Church and State*, 35(3), 375–380.

A cikkben található online hivatkozás

URL1: *Protection of the Australian National Flag (Desecration of the Flag) Bill 2006. Explanatory Memorandum*. https://www.austlii.edu.au/cgi-bin/viewdoc/au/legis/cth/bill_em/potantfb2006584/memo_0.html

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

Tóth J. Z. (2024). Az állami és nemzeti jelképek büntetőjogi védelme Európában *Belügyi Szemle*, 72(10), 1821–1839. <https://doi.org/10.38146/BSZ-AJIA.2024.v72.i10.pp1821-1839>

Nyilatkozatok

Összeférhetetlenség

A szerző nem jelentett összeférhetetlenséget.

Finanszírozás

A kutatás és a tanulmány elkészítése a Közép-Európai Akadémia professzori hálózata (Central European Academy Professors' Network) keretében és támogatásával valósult meg.

Etikai nyilatkozat

Jelen cikkhez nem kapcsolódik adatkészlet.

Nyílt hozzáférésről szóló tájékoztatás

Jelen cikk a Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY NC-ND 2.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.0/>) feltételei szerint publikált Open Access közlemény, melynek szellemében a cikk bármilyen médiumban szabadon felhasználható, megosztható és újraközölhető, feltéve, hogy az eredeti szerző és a közlés helye, illetve a CC License linkje feltüntetésre kerülnek.

Levelező szerző

A cikk levelező szerzője Tóth J. Zoltán, aki a toth.zoltan@kre.hu e-mail címen érhető el.